

TARBIYASI OG'IR BOLALARNI IJTIMOIYLASHDA OILA-MAKTAB-MAHALLA HAMKORLIGI TEXNOLOGIYASI

Pardayeva Feruza Baxtiyor qizi

Shahrisabz davlat pedagogika instituti
Boshlang'ich ta'lim yo'nalishi 1-kurs magistranti
feruzam0811@gmail.com
<https://doi.org/10.5281/zenodo.18385781>

ARTICLE INFO

Qabul qilindi: 20-yanvar 2026 yil
Ma'qullandi: 24-yanvar 2026 yil
Nashr qilindi: 27-yanvar 2026 yil

KEY WORDS

tarbiyasi og'ir bolalar,
ijtimoiylashuv, oila-maktab-
mahalla hamkorligi, pedagogik
texnologiya, ijtimoiy moslashuv,
tarbiyaviy jarayon, profilaktik
faoliyat, ijtimoiy muhit

ABSTRACT

Mazkur maqolada tarbiyasi og'ir bolalarni ijtimoiylash jarayonida oila, maktab va mahalla institutlari hamkorligining pedagogik ahamiyati hamda samarali texnologiyalari tahlil qilinadi. Tadqiqotda tarbiyasi og'ir bolalar bilan ishlashda yuzaga keladigan muammolar, ularning ijtimoiy moslashuviga ta'sir etuvchi omillar va ushbu jarayonda ijtimoiy institutlar o'rtasidagi hamkorlikning zaruriyati ilmiy-nazariy jihatdan asoslab beriladi.

Maqolada oila, maktab va mahalla o'rtasidagi uzviy aloqani mustahkamlash orqali tarbiyasi og'ir bolalarda ijtimoiy faollik, mas'uliyat, ijtimoiy qadriyatlarni shakllantirish imkoniyatlari yoritilgan. Shuningdek, hamkorlik texnologiyalarini amaliyotga joriy etishning samarali usullari, profilaktik tadbirlar va tarbiyaviy mexanizmlar tahlil qilinadi. Tadqiqot natijalari tarbiyasi og'ir bolalarni jamiyatga moslashtirishda tizimli va hamkorlikka asoslangan yondashuv muhimligini ko'rsatadi. Maqola natijalari pedagoglar, ijtimoiy pedagoglar, psixologlar hamda mahalla faollari uchun amaliy ahamiyatga ega bo'lib, tarbiyaviy faoliyatni takomillashtirishga xizmat qiladi

Bugungi globallashuv va ijtimoiy munosabatlar jadallashib borayotgan sharoitda tarbiyasi og'ir bolalarni ijtimoiylash masalasi zamonaviy pedagogika va ijtimoiy pedagogikaning dolzarb muammolaridan biri hisoblanadi. Tarbiyasi og'ir bolalar jamiyatda mavjud ijtimoiy me'yorlar va qadriyatlarni qabul qilishda, tengdoshlari bilan sog'lom munosabatlar o'rnatishda hamda ijtimoiy muhitga moslashishda muayyan qiyinchiliklarga duch keladilar. Ushbu holat o'z vaqtida va tizimli yondashuv asosida bartaraf etilmasa, bolalarda salbiy xulq-atvor shakllanishiga, ijtimoiy moslashuvning buzilishiga olib kelishi mumkin. Tarbiyasi og'ir bolalarni ijtimoiylash jarayoni murakkab va ko'p qirrali bo'lib, uni faqat bitta ijtimoiy institut doirasida samarali amalga oshirish mushkul. Shu bois mazkur

jarayonda oila, maktab va mahalla hamkorligi muhim ahamiyat kasb etadi. Oila bolada dastlabki ijtimoiy tajriba, axloqiy qadriyatlar va emotsional barqarorlikni shakllantiruvchi asosiy muhit bo'lsa, maktab ta'lim-tarbiya jarayonining tizimli tashkil etilishini ta'minlaydi. Mahalla esa bolaning ijtimoiy hayotga bevosita kirib borishida, ijtimoiy nazorat va qo'llab-quvvatlash mexanizmlarini amalga oshirishda muhim ijtimoiy institut sifatida namoyon bo'ladi. So'nggi yillarda tarbiyasi og'ir bolalar bilan ishlashda oila, maktab va mahalla o'rtasidagi hamkorlikni mustahkamlashga qaratilgan turli pedagogik texnologiyalar va yondashuvlar ishlab chiqilmoqda. Biroq amaliyotda mazkur hamkorlikning yetarli darajada tizimli tashkil etilmasligi, mas'uliyat va vazifalarning aniq taqsimlanmaganligi ko'plab muammolarni keltirib chiqarmoqda. Natijada tarbiyaviy ta'sirning uzviyligi va samaradorligi pasaymoqda. Shu munosabat bilan tarbiyasi og'ir bolalarni ijtimoiylashda oila-maktab-mahalla hamkorligi texnologiyalarini ilmiy jihatdan asoslash, ularning samarali mexanizmlarini aniqlash va amaliyotga joriy etish zarurati yuzaga kelmoqda. Mazkur tadqiqot ushbu muammoni hal etishga qaratilgan bo'lib, unda hamkorlik texnologiyalarining pedagogik imkoniyatlari, ularning tarbiyaviy jarayondagi o'rni va ahamiyati tahlil qilinadi.

Tadqiqotning maqsadi tarbiyasi og'ir bolalarni ijtimoiylash jarayonida oila, maktab va mahalla hamkorligi texnologiyalarining pedagogik ahamiyatini ochib berish hamda ularning samaradorligini oshirishga qaratilgan ilmiy xulosalar ishlab chiqishdan iborat.

Materiallar va metodlar: Mazkur tadqiqot tarbiyasi og'ir bolalarni ijtimoiylash jarayonida oila-maktab-mahalla hamkorligi texnologiyalarining pedagogik imkoniyatlarini aniqlash va ularning samaradorligini baholashga yo'naltirilgan. Tadqiqotda kompleks yondashuv asosida nazariy va amaliy metodlardan foydalanildi.

Tadqiqotning nazariy asosini pedagogika, ijtimoiy pedagogika, psixologiya hamda tarbiya nazariyasiga oid ilmiy manbalar tashkil etdi. Jumladan, tarbiyasi og'ir bolalar muammosi, ularning ijtimoiylashuv xususiyatlari, oila va ijtimoiy institutlarning tarbiyaviy imkoniyatlariga bag'ishlangan ilmiy tadqiqotlar tahlil qilindi. Nazariy tahlil jarayonida umumlashtirish, taqqoslash, tizimlashtirish va mantiqiy tahlil metodlaridan foydalanildi.

Tadqiqotning amaliy qismi oila, maktab va mahalla hamkorligiga asoslangan tarbiyaviy faoliyatni o'rganishga qaratildi. Ushbu jarayonda kuzatish, suhbat, anketa va pedagogik tahlil metodlari qo'llanildi. Kuzatish metodi orqali tarbiyasi og'ir bolalarning xulq-atvori, ijtimoiy moslashuvi hamda jamoa bilan o'zaro munosabatlari o'rganildi. Suhbatlar pedagoglar, ot-onalar va mahalla faollari bilan olib borilib, hamkorlik jarayonida uchrayotgan muammolar va ularning yechimlari aniqlashtirildi. Anketa metodi yordamida oila-maktab-mahalla hamkorligining mavjud holati, tarbiyaviy ta'sir shakllari va ularning samaradorligi yuzasidan ma'lumotlar to'plandi. Olingan natijalar pedagogik tahlil asosida qayta ishlanib, muammoli jihatlar va ijobiy tajribalar aniqlab olindi. Shuningdek, ilg'or pedagogik tajribalarni o'rganish metodi orqali samarali hamkorlik texnologiyalariga xos xususiyatlar tahlil qilindi. Tadqiqot davomida tarbiyasi og'ir bolalarni ijtimoiylashda oila, maktab va mahalla faoliyatining uzviyligini ta'minlashga qaratilgan texnologik yondashuvlarga alohida e'tibor qaratildi. Olingan ilmiy ma'lumotlar asosida xulosalar chiqarilib, amaliy tavsiyalar ishlab chiqildi.

Natijalar: Tadqiqot jarayonida oila-maktab-mahalla hamkorligi asosida tashkil etilgan tarbiyaviy faoliyat tarbiyasi og'ir bolalarning ijtimoiylashuv darajasiga sezilarli ijobiy ta'sir ko'rsatishi aniqlandi. Kuzatishlar natijasida bunday bolalarning jamoadagi faolligi oshgani,

tengdoshlari bilan muloqot qilishga bo'lgan munosabati ijobiy tomonga o'zgargani hamda ijtimoiy qoidalarni qabul qilish darajasi yaxshilangani kuzatildi.

O'tkazilgan suhbatlar va anketalar natijalari shuni ko'rsatdiki, oila, maktab va mahalla o'rtasidagi muntazam hamkorlik tarbiyaviy ta'sirning uzviyligini ta'minlaydi. Ayniqsa, ota-onalarning tarbiyaviy jarayonga faol jalb etilishi bolaning xulq-atvoridagi salbiy holatlarni kamaytirishda muhim omil bo'lib xizmat qiladi. Maktab pedagoglari va mahalla faollari o'rtasidagi axborot almashinuvi esa muammolarni erta aniqlash va o'z vaqtida profilaktik chora-tadbirlar ko'rishga imkon yaratadi.

Muhokama: Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, hamkorlik texnologiyalarining samaradorligi ularning tizimli va maqsadga yo'naltirilgan holda qo'llanilishiga bevosita bog'liq. Agar tarbiyaviy ishlar faqat epizodik tadbirlar bilan cheklansa, kutilgan natijaga erishish qiyinlashadi. Aksincha, rejalashtirilgan, muntazam va muvofiqlashtirilgan faoliyat tarbiyasi og'ir bolalarning ijtimoiy moslashuvini sezilarli darajada yaxshilaydi. Shuningdek, tadqiqot davomida mahalla institutining tarbiyaviy imkoniyatlari yetarli darajada ishga solinmagan holatlar ham aniqlandi. Mahallaning ijtimoiy nazorat, jamoatchilik ta'siri va ijobiy namuna ko'rsatish imkoniyatlari to'liq foydalanilganda, tarbiyasi og'ir bolalar bilan ishlash samaradorligi yanada oshishi mumkinligi kuzatildi. Bu esa hamkorlik texnologiyalarini takomillashtirish zarurligini ko'rsatadi.

Olingan natijalar mavjud ilmiy qarashlar bilan qiyosiy tahlil qilinib, oila-maktab-mahalla hamkorligi tarbiyasi og'ir bolalarni ijtimoiylashda muhim pedagogik omil ekanini tasdiqlaydi. Tadqiqot natijalari amaliyot uchun ahamiyatli bo'lib, ularni ta'lim muassasalari va mahalla tizimida qo'llash tarbiyaviy ishlarning samaradorligini oshirishga xizmat qiladi. Bola tarbiyasida birinchi galda oilaviy tarbiyani, ya'ni oiladagi sog'lom munosabatni qaror toptirish "oilamaktab" hamkorligini to'g'ri yo'lga qo'yish, bolani balog'at yoshiga xos xususiyatlarini to'g'ri anglagan holda, tarbiya jarayoniga maqsadli yondashish, ko'plab salbiy

omillarni kelib chiqishining oldini oladi. Ma'lumki, oilaning ijtimoiy-psixologik sog'lomligi iqtisodiy omillar bilan ham bog'liq. Oilada ota-onaning egallagan kasb hunari, jamiyat hayotining rivojiga qo'shayotgan hissalar, ularning kasbiy faol harakat qilishlari kabilar oila byudjetiga o'z ta'sirini ko'rsatishi barobarida, farzandlar tarbiyasida ham o'z aksini topadi.

Oiladagi o'zaro hurmat, hissiy bir-biriga intilib yashash, oilaviy yakdillik, oilani barqaror bo'lish omilidir. Maktab sharoitida o'qituvchi-ustozlarning shirin so'zi, bolaga nisbatan kamtarona muomalasi, hamisha bolani o'ziga yaqin olib, o'z vaqtida to'g'ri maslahatlar berib borishlari, bola qalbiga yo'l topish omili hisoblanadi. Shunday ekan, o'quvchilar orasida, ya'ni turli xarakterli bolalarning har biriga yakka tartibdagi yondashuvlar asosida ularning xattiharakatlarida kuzatilayotgan nojo'ya holatlarning oldini olish mumkin. Bolani anglash, uning

qalbiga yo'l topish, dunyoni anglash bilan barobardir. O'zicha bir olam bo'lgan bola ham o'z navbatida ota-onasi, o'ziga yaqinlari hamda

ustozlarini anglashda o'z-o'zini tarbiyalash orqali tegishli xulosalar chiqarib oladi.

Psixologik nuqtayi nazardan qaralganda, tarbiyasi og'ir bolalarda ijtimoiy moslashuvdagi qiyinchiliklar ko'pincha emotsional beqarorlik, o'zini past baholash hamda ijtimoiy tajribaning yetishmasligi bilan bog'liq bo'ladi. Bunday bolalar ko'pincha o'zlarini jamoadan ajratilgan holda his etadilar, bu esa tajovuzkorlik, tortinchoqlik yoki befarqlik kabi salbiy xulq-atvor shakllarini keltirib chiqaradi. Shu sababli ijtimoiylashuv jarayonida psixologik qo'llab-quvvatlash muhim

ahamiyat kasb etadi. Tadqiqot jarayonida aniqlanganki, oila–maktab–mahalla hamkorligi bolaning psixologik xavfsizligini ta’minlashda muhim omil bo’lib xizmat qiladi. Ota-onalar tomonidan ko’rsatilgan mehr, tushunish va emotsional qo’llab-quvvatlash bolaning o’ziga bo’lgan ishonchini oshiradi. Maktab muhitida esa pedagog va psixologlarning hamkorlikdagi faoliyati orqali bolaning ichki kechinmalari, emotsional holati va xulq-atvori o’rganilib, individual yondashuv amalga oshiriladi.

Shuningdek, mahalla muhitining psixologik ta’siri ham e’tiborga loyiqdir. Mahallada ijobiy ijtimoiy muhitning mavjudligi, kattalarning ibratli xulqi va jamoatchilik qo’llab-quvvatlashi bolada ijtimoiy mas’uliyat va jamiyatga daxldorlik hissini shakllantiradi. Bu esa bolaning ijtimoiy rolini anglashiga va o’zini jamiyatning muhim a’zosi sifatida his etishiga yordam beradi. Psixologik tadqiqotlar shuni ko’rsatadiki, tarbiyasi og’ir bolalar bilan ishlashda jazolashga asoslangan yondashuv ko’pincha salbiy natijalarga olib keladi. Aksincha, rag’batlantirish, empatiya va muloqotga asoslangan tarbiyaviy strategiyalar bolaning ichki motivatsiyasini kuchaytiradi. Oila, maktab va mahalla tomonidan bir xil psixologik talablar va qo’llab-quvvatlovchi munosabatlarning namoyon etilishi bolaning xulq-atvoridagi ijobiy o’zgarishlarni tezlashtiradi.

Muhokama natijalariga ko’ra, ijtimoiylashuv jarayonida bolalarning yosh va individual psixologik xususiyatlarini hisobga olish muhimdir. Ayniqsa, o’smirlik davrida o’zini anglash, mustaqillikka intilish va emotsional sezgirlik kuchayadi.

Xulosa: Mazkur tadqiqot natijalari tarbiyasi og’ir bolalarni ijtimoiylash jarayonida oila–maktab–mahalla hamkorligi muhim pedagogik va psixologik ahamiyatga ega ekanini ko’rsatdi. Tadqiqot davomida aniqlanganki, mazkur ijtimoiy institutlar o’rtasidagi uzviy hamkorlik bolaning shaxs sifatida shakllanishi, ijtimoiy moslashuvi va ijobiy xulq-atvorini rivojlantirishda hal qiluvchi omil bo’lib xizmat qiladi. Olib borilgan tahlillar shuni tasdiqlaydiki, tarbiyasi og’ir bolalar bilan ishlash jarayoni faqat nazorat yoki intizomiy choralar bilan cheklanmasligi lozim. Aksincha, pedagogik va psixologik yondashuvlarning uyg’unligi asosida tashkil etilgan hamkorlik texnologiyalari bolaning ichki imkoniyatlarini ochib berishga, o’ziga bo’lgan ishonchini oshirishga va jamiyatga moslashuvini ta’minlashga xizmat qiladi. Bu jarayonda oiladagi emotsional muhit, maktabdagi pedagogik qo’llab-quvvatlash hamda mahalladagi ijtimoiy munosabatlar o’zaro bog’liq holda ta’sir ko’rsatadi. Tadqiqot natijalariga ko’ra, oila–maktab–mahalla hamkorligi tizimli, rejalashtirilgan va maqsadga yo’naltirilgan holda tashkil etilganda tarbiyasi og’ir bolalarning ijtimoiy faolligi oshadi, salbiy xulq-atvor holatlari kamayadi hamda ijtimoiy me’yorlarni qabul qilish darajasi yaxshilanadi. Ayniqsa, individual psixologik xususiyatlarni inobatga olgan holda amalga oshirilgan tarbiyaviy ishlar yuqori samaradorlikni ta’minlaydi.

Shuningdek, tadqiqot davomida hamkorlik texnologiyalarini takomillashtirish zarurati ham aniqlandi. Oila, maktab va mahalla vakillarining o’zaro axborot almashinuvi, mas’uliyat va vazifalarning aniq taqsimlanishi hamda tarbiyaviy faoliyatda yagona yondashuvni qo’llash tarbiyasi og’ir bolalarni ijtimoiylash jarayonini yanada samarali tashkil etish imkonini beradi.

Xulosa qilib aytganda, tarbiyasi og’ir bolalarni ijtimoiylashda oila–maktab–mahalla hamkorligi texnologiyalarini ilmiy asosda tashkil etish zamonaviy ta’lim va tarbiya tizimining muhim vazifalaridan biri hisoblanadi. Tadqiqot natijalari ushbu yo’nalishda olib boriladigan keyingi ilmiy izlanishlar va amaliy faoliyat uchun nazariy hamda amaliy ahamiyatga ega.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Olimov, Shirinboy Sharofovich, and Khusniddin Kupayinovich Khomidov. "Preparing Future Teachers To Solve The Tasks Of Patriotic Education Of Children And Youth." *The American Journal of Social Science and Education Innovations* 2.12 (2020): 132-136.
2. Khomidov, Khusniddin Kupaysinovich. "Cooperation between state and public organizations in the meaningful organization of youth leisure activities." *Thematics Journal of Social Sciences* 7 (2021).
3. Kupaysinovich, Khomidov Khusniddin. "INTERPRETATION OF STUDENTS'PATRIOTIC ISSUES IN ORIENTAL PEDAGOGY." *European Journal of Research and Reflection in Educational Sciences* 7 (2019).
4. Ҳомидов, Ҳусниддин, and Моҳинур Собирова. "ПЕДАГОГЛАРДА КОМПЕТЕНТЛИКНИ ШАКЛЛАНТИРИШНИНГ МАЗМУНИ ВА МОҲИЯТИ." *Педагогика и психология в современном мире: теоретические и практические исследования* 3.10 (2024): 24-27.
5. Kupaysinovich, Homidov Husniddin. "Theoretical Foundations of Working with Educational Information Competencies." *Journal of Preschool Education and Psychology Research* 1.2 (2024): 3-4.
6. Хомидов, Хусниддин, and Моҳинур Умирова. "ФОРМИРОВАНИЕ НАЦИОНАЛЬНЫХ ЦЕННОСТЕЙ В ОБРАЗОВАТЕЛЬНОМ ПРОЦЕССЕ УЧАЩИХСЯ." *Международная конференция академических наук. Vol. 3. No. 12. 2024.*
7. Homidov, H. K. "Talabalarni vatanparvarlik ruhida tarbiyalashda jamoat tashkilotlari faoliyatini muvofiqlashtirishning amaldagi holati va takomillashtirish yo 'llari." *Экономика и социум* 5-1 (108) (2023): 83-87.
8. Купайсинович, Ҳомидов Ҳусниддин. "ТАЪЛИМ-ТАРБИЯ СИФАТИНИ ТАЪМИНЛАШДА ЖАМОАТ ТАШКИЛОТЛАРНИНГ РОЛИ." *НАМАНГАН ДАВЛАТ УНИВЕРСИТЕТИ-2021* 1: 561.
9. Tursunova, Marjona, and Husniddin Homidov. "TECHNOLOGIES OF USING THE ORAL CREATION OF THE TURKISH PEOPLE IN THE SPIRITUAL ETHICAL EDUCATION OF PRIMARY CLASS STUDENTS." *ТА'ЛИМ, ФАН VA INNOVATSIYA.*